

Housen en loungen met Hanou

André Hanou, *Bewegende beelden. Pygmalion en het beeld van de literatuur van de Nederlandse Verlichting*. Nijmegen: Uitgeverij Vantilt, 2001. 31 blz.; € 7,94; ISBN 90 75697 59 7.

Er bestaat een Ovidiaanse mythe waarin het werk van een beeldhouwer tot leven komt: het verhaal van Pygmalion uit de *Metamorfosen*. De jonge, ongehuwde Pygmalion maakt uit onvrede met de vrouwen uit zijn omgeving een beeldschone meisje uit sneeuwwit ivoor. Het beeld is zo echt dat er geen sprake lijkt te zijn van een kunstwerk. In de woorden van Ovidius: 'ars adeo later arte sua'. Ofwel: zozeer gaat de kunst in eigen kunde schuil. Pygmalion wordt hopeloos verliefd op zijn eigen creatie. Venus, de godin van de liefde, vervult zijn wens en wekt het beeld tot leven. Venus bezegt tevens hun huwelijk en Galathea – zo wordt het naamloze meisje in de latere literatuur gedoopt – krijgt negen maanden later een dochter (Paphos).

De Pygmalion-mythe speelt een centrale rol in de inaugurele rede van André Hanou, die hij op 22 mei 2001 uitsprak en die werd uitgegeven onder de titel *Bewegende beelden. Pygmalion en het beeld van de literatuur van de Nederlandse Verlichting*. In zijn rede roept Hanou alle historisch-letterkundigen die zich bezig houden met de Verlichting, grofweg het tijdvak 1670-1830, op om een voorbeeld te nemen aan Pygmalion. Zoals deze bevoegen kunstenaar een stuk ivoor tot leven weert te wekken, zo moeten ook de historisch-letter-

kundigen hun studieobject nieuw leven inblazen. Het verstarde imago van de Verlichting moet plaats maken voor een levendig, dynamisch beeld, dat meer recht doet aan de rijkheid van de Nederlandse literatuur en cultuur van die tijd. Bovendien moet het vak beter aan de man en vrouw gebracht worden door er op een creatieve wijze over te schrijven in hedendaags taalgebruik. We hoeven, aldus Hanou, geen modernisten te worden, in de zin dat wij voortdurend betogen dat Sara Burgerhart eigenlijk een radicale genderiste was. Maar een beetje meer 'housen en loungen', wanneer we over achttiende-eeuwse literatuur schrijven, dat zou de zaak beslist geen kwaad doen.

Hanou zelf geeft met zijn rede een uitstekend voorbeeld. Hij verstaat de kunst van het housen en loungen: zijn betoog is creatief, spitsvondig, onderhoudend en uitdagend. Hij beschrijft eerst hoe de Pygmalion-mythe zijn opgang maakt halverwege de achttiende eeuw. Terwijl de meeste verhalen van Ovidius al tijdens de zestiende en zeventiende eeuw populair worden, blijkt de Pygmalion-mythe bij uitstek geschikt om specifieke Verlichtingsthema's aan de orde te stellen. In *Pygmalion, treurspel* (1754) komen kwesties aan bod als de oorsprong en zin van het leven, de vergaring van kennis, individualiteit en het menselijk bestaan, terwijl Rousseau in zijn *Pygmalion, scène lyrique* (1762) ingaat op de scheppingskracht en individuele creativiteit van de kunstenaar. De essentie van schoonheid is onderwerp van discussie in Kinkers gedicht 'Pygmalion.

Een romantische droom' (1832). Deze teksten zijn, evenals de Nederlandse Verlichtingsliteratuur, geen uitingen van verstarings, maar van dynamiek, van nieuwe vragen, van een nieuw mens- en wereldbeeld', zo betoogt Hanou.

Vervolgens gaat hij in op het verstarde imago van de Nederlandse Verlichting, dat zo hoog nodig verbetering behoeft. Hij verzet zich met name tegen twee beelden die recentelijk nog de wereld werden ingestuurd. Eerst krijgt Cyrille Offermans ervan langs, die in zijn bloemlezing van achttiende-eeuwse Verlichtingsteksten *Het licht der rede* (2000), het primaat legt bij de achttiende-eeuwse Franse *philosophes* en beweert dat Nederlandse verlichters alleen in de renaissancestijde, primair op herleving van de klassieke gerichte zeventiende eeuw bestonden. Onduidelijk is wie Offermans hier op het oog heeft gehad. De voor de Nederlandse Verlichting zo typerende, minder spectaculaire zaken als aandacht voor opvoeding en educatie of empiristisch natuuronderzoek, lijken bovendien buiten zijn bestreken te vallen, aldus Hanou. Daarna moeten Portegies en Righard het ontgelden, die in hun overzichtswerk van de Nederlandse literatuur, *Nederlandse literatuur in een nootdop* uit 1999, spreken van de 'pruikenrijd' en een beeld schetsen van een dilaire, sterk door de Fransen beïnvloede Nederlandse cultuur, gevuld met salons, landlevens, buitens, theetoepeels.

Natuurlijk heeft Hanou gelijk dat beide beelden van de Nederlandse Verlichting achterhaald zijn. Op een uitdagende, bijna

plagerige toon overtuigt hij de lezers ervan dat we toe zijn aan een herziening van deze ouderwetse beelden en dat deze versteende moeten worden gekust. Maar als je iets zou willen tegenwerpen tegen Hanou's verfrissende statement, dan zou het kunnen zijn dat hij zijn 'slachtoffers' wel erg gemakkelijk kiest. Want het beeld dat de genoemde auteurs schetsen, is bij vakgenoten immers allang achterhaald – dat constateert hij overigens ook zelf. Er zijn de laatste jaren immers tal van verrijkende en vernieuwende studies verschenen over het tijdvak waarin de publieke opinie werd geboren. Er is meer begrip ontstaan van de achtertuin eeuwen die in tijdschriften, romans, en genootschappen hartstochtelijk discussieert over de ideale inrichting van de maatschappij en zedelijke waarden en normen. Blijft over zijn stelling dat dát beeld het grotere publiek nog moet zien te bereiken en dat daartoe nog wat vaker een 'culturele verslaafslag' zou mogen worden gemaakt. Meer hopen en lounen dus, in het kielzog van Hanou. Minder pruihtabak, meer ecstaasy.

LOTTE JENSEN

Berichten uit allerlei windstreken

Arnout Hellemans Hooft, *Een naekt beeld op een marmore matras seer schoon. Het dagboek van een 'grand tour' (1649-1651)*, uitgegeven met inl. en comm. door E.M. Grabowsky en P.J. Verkruijssse, Egodocumenten

deel 23. Hilversum: Verloren 2001. 231 blz.; € 19,97; ISBN 90 6550 181 9.

Elisabeth van der Woude, *Memorie van 't geen bij mijn tijt is voorgevallen. Met het opzienbarende verslag van haar reis naar de Wilde Kust 1676-1677*, Kim Isolde Muller ed., Amsterdam: Terra Incognita 2001. 152 blz.; met uitklapkaart.

Verhalen over verre landen. Reizen op papier 1600-1800, samengesteld door Karel Bos-toen, Marijke Barend-van Haeften en Mirjan Roos, Tekst in context deel 5. Amsterdam: Amsterdam University Press 2001. 104 blz.; € 11,50; ISBN 90 5356 476 4

In de zestiende en zeventiende eeuw plichtten jongemannen van zekere welstand als afsluiting van de opvoedende fase uit hun leven een educatieris door Europa te maken. Voor wie direct alle *ins en outs* van de *Grand Tour* wil weten, is er nog altijd het proefschrift van Frank Van Westrienen uit 1983. Maar voor de lezer met een wat bescheidener nieuwsgierigheid naar hoe het er nou van dag tot dag aan toe kon gaan op zo'n reis, vormt het dagboek dat Arnout Hellemans Hooft, de zoon van P.C., tijdens zijn reis bijhield, een prima introductie. Het is uitgegeven nadat enkele werkgroepen studenten historische letterkunde zich over Hoofis manuscript had-den gebogen.

De ruim vijftig pagina's inleiding bij de uitgave van het dagboek geven een beknopt (maar er

is ook niet veel materiaal) overzicht van Arnouts leven tot het begin van zijn grote avontuur, dat hem van september 1649 tot november 1651 via Duitsland en Zwitserland naar Italië en vervolgens naar Frankrijk zou brengen. Voorbereidingen, route-uitstippeling, financiën, het komt allemaal kort aan bod. En het reisgezelschap natuurlijk, want het was uitgesloten dat je in die vijandelijke wereld buiten de grenzen in eenje zou reizen. Bovendien was samen reizen een stuk goedkoper.

Op zijn reis legr Arnout een bijzondere belangstelling aan de dag voor alles wat met stadswallen en verdedigingswerken, speren en geweren te maken heeft, andermaal een aanwijzing dat zijn persoonlijke interesses op een ander vlak dan de rechten moeten hebben gelegen. Verder blijft hij bepaald lang in Rome hangen, waar hij tot vermoedens toe de katholieke kerken bezoekt en telkens opnieuw onder de indruk raakt van de paapse pracht en praal. Maar ook (protestanten, hugenoten) komen aan bod: in Frankfurt bezoekt Arnout het jodenghetto, dat dezen alleen doordeweeks mogen verlaten, en dan nog uitsluitend met rode lapjes op de mouwen genaaid; in een college van afgevaardigden in Gascogne en een rechtbank in Grenoble blijken de verdeling katholieken/protestanten bewust *ffwy-fifty* te zijn. 'Sij accorderen heel wel', concludeert Arnout.

Hier en daar zijn juweeltjes van observaties te vinden in het boek. Zoals de keer dat hij de Duitsers typeert als onbeschaafd en slaafs: drie Duitse werklieden